

УДК 331.522.4:314.745.23(477)

НІКОЛАЄЦЬ Катерина, д. і. н., професор кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету

ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Охарактеризовано трудовий потенціал внутрішньо переміщених осіб в Україні. Визначено найбільш привабливі сфери виробництва для працівників різного ступеня кваліфікації, а також особливості впливу розміщення промислового та сільськогосподарського виробництва на вибір місця проживання внутрішньо переміщеними особами. Досліджено вплив внутрішньо переміщених осіб на формування трудових ресурсів регіонів України. Визначено особливості перебігу урбанізаційних процесів в умовах зростання кількості внутрішньо переміщених осіб.

Ключові слова: соціальна політика, трудовий потенціал, міграційна політика, міграції населення, зайнятість населення, трудові маятникові міграції.

© Ніколаєць К., 2017

42

 ISSN 1727-9313. ВІСНИК КНТЕУ. 2017. № 4

Николаец Е. Трудовой потенциал внутренне перемещенных лиц в Украине. Охарактеризован трудовой потенциал внутренне перемещенных лиц в Украине. Определены наиболее привлекательные сферы производства для работников разной степени квалификации, а также особенности влияния размещения промышленного и сельскохозяйственного производства на выбор места проживания внутренне перемещенными лицами. Исследовано влияние внутренне перемещенных лиц на формирование трудовых ресурсов регионов Украины. Определены особенности протекания процессов урбанизации в условиях увеличения количества внутренне перемещенных лиц.

Ключевые слова: социальная политика, трудовой потенциал, миграционная политика, миграции населения, занятость населения, трудовые маятниковые миграции.

Постановка проблеми. Трудовий потенціал – це інтегральна оцінка кількісних та якісних характеристик, здібностей і можливостей економічно активного населення, що реалізуються у межах і під впливом системи економічних відносин. У трудовому потенціалі працівника виділяються психологічний (здатності та схильності особи, стан здоров'я, працездатність), кваліфікаційний (обсяг, глибина і різнобічність загальних та спеціальних знань, трудові навички і вміння, що обумовлюють здатність до праці певного змісту і складності) та особистий потенціал (рівень громадської свідомості, соціальної зрілості, ціннісні орієнтації).

Анексія Російською Федерацією Криму та бойові дії на Донбасі створили суттєву проблему для українського суспільства, зумовлену зростанням кількості так званих внутрішньо переміщених осіб (ВПО). До них фактично належать біженці, які змушені були змінити місце проживання в силу політичних переконань або під впливом розгортання бойових дій. Більшість ВПО певний час планували після завершення збройного протистояння на Донбасі повернутися до рідних осель. Втрата ідеологічних ілюзій і марних сподівань на те, що збройний конфлікт між Росією та Україною (а тим більше тривалий) є неможливим, поступово змусила значну частину ВПО замислитися над перспективою соціалізації на новому місці проживання. Це актуалізувало питання про характер використання трудового потенціалу ВПО.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Безпосередньо по темі дослідження працювали лише українські вчені, серед яких варто виділити праці В. Антонюк, М. Закірова, Е. Лібанової, О. Стегнія, В. Горбуліна, С. Пирожкова, М. Паращевіна, К. Іващенко, І. Прибиткової [1–7] тощо. Науковці схиляються до думки, що використання трудового потенціалу ВПО не повинно обмежуватися лише працевлаштуванням. Широко мають бути реалізовані соціальні проекти, пов'язані з успішною адаптацією ВПО на новому місці проживання, а також слід задіяти інформаційно-комунікаційні ресурси, покликані полегшити ефективну інтеграцію до територіальних громад. Крім того, державним органам необхідно вживати комплексні заходи зі збільшення кількості робочих місць, що сприятиме зменшенню соціальної напруги.

Мета статті – охарактеризувати трудовий потенціал ВПО, дослідити діяльність державних органів, громадських організацій у сфері використання трудового потенціалу ВПО в Україні впродовж 2014–2016 рр.

Матеріали та методи. У процесі дослідження використано методи статистичного аналізу, інституціональний, антропологічний, компаративний, ідеологічно-ціннісний. Стаття побудована на аналізі матеріалів статистики, а також окремих соціологічних досліджень.

Результати дослідження. За інформацією Міжвідомчого координаційного штабу з питань соціального забезпечення ВПО, станом на 20 липня 2016 р. з невідконтрольних Уряду територій до інших регіонів України переміщено 1 млн 29 тис. 571 особу, у тому числі з Донецької і Луганської областей 1 млн 7 тис. 112 осіб та Автономної Республіки Крим і м. Севастополь 22 тис. 459 осіб, серед яких 170 тис. 581 дитина та 495 093 особи з інвалідністю та похилого віку. Проте, за даними Міністерства соціальної політики України, яке здійснює реєстрацію ВПО, їх чисельність на липень 2016 р. сягнула 1 млн 774 тис. 627 осіб, які прибули з Донбасу та Криму. З одного боку, урядові структури України неодноразово звинувачували у завищенні даних щодо кількості переселенців для маніпуляцій з призначенням соціальної допомоги, але з іншого – їх кількість досить значна для визначення нових акцентів у сфері міграційного менеджменту. Останнє твердження видається важливим з огляду на регіональну специфіку розміщення ВПО. Так, найбільше з них розміщено у Луганській (275 тис. осіб), Харківській (191 тис.), Донецькій (120 тис.), Дніпропетровській (81 тис.), Запорізькій (69 тис.), Київській (51 тис.) областях та у м. Києві (39 тис.). Найменша кількість розселених у Тернопільській (2.5 тис. осіб), Чернівецькій (3 тис.), Рівненській (3 тис.), Закарпатській (4 тис.), Івано-Франківській (4 тис.) та Волинській (5 тис.) областях [8–10, с. 8–9].

У 2015 р. під впливом масового переміщення людей щільність населення Харківської області зросла на 6.8 %, Київської – на 6.1 %, Запорізької – на 5.6 % [5, с. 94]. Це свідчило про нерівномірний регіональний розподіл ВПО по Україні, що призводило до надмірного соціального і адміністративного навантаження на громади, локальні ринки праці, соціальну інфраструктуру регіонів вселення.

Стихійний територіальний перерозподіл населення в межах країни на тлі складної соціально-економічної ситуації істотно порушив сформовані функціональні взаємозв'язки (господарські, побутові, трудові) в межах населених пунктів, наближених до зони АТО, та на території локальних систем розселення областей, що приймають ВПО. Формування нових міграційних потоків посилило процеси урбанізації, оскільки більшість ВПО віддавали перевагу проживанню у містах. Це

сприяло посиленню конкуренції на ринку праці, а також певному загостренню боротьби за сфери впливу серед бізнесових кіл.

Такий характер розміщення біженців із зосередженням відносно недалеко від місць попереднього проживання досить часто пояснюється прагненням повернутися після завершення бойових дій. У 2015 р., за даними дослідження НДІ соціальної та судової психіатрії та наркології МОЗ України, додому планували повернутися 25 % ВПО, не планували повертатися найближчим часом – 22 %, на тривалий час бажали залишитися на новому місці – 23 % та відчували непевність – 30 % [5, с. 80]. Можливо, що уявлення про тимчасовість конфлікту на Донбасі сприяло тому, що значна частина ВПО працездатного віку протягом 2014–2015 рр. не замислювалися над проблемою працевлаштування. Так, матеріали поточної регіональної статистики свідчили про надзвичайно низьку їх активність на ринку праці [4, с. 305]. Поступово затяжний характер конфлікту примусив ВПО змінювати своє ставлення до перспективи повернення до місць попереднього проживання. Як свідчать соціологічні опитування 2016 р., практично половина ВПО (48 % опитаних Київським міжнародним інститутом соціології влітку 2016 р.) не мали наміру повертатися на колишнє місце проживання [11].

В умовах, коли основу реального сектора економіки України становлять галузі, орієнтовані на низькотехнологічні виробництва та експорт сировини, а факторами забезпечення його конкурентоспроможності є такі традиційні чинники, як наявність робочої сили, природних ресурсів, капіталу, для ВПО важливим критерієм обрання місця проживання є й можливість отримати роботу. Це обумовлює розміщення їх у регіонах України, де зосереджене промислове виробництво. Крім того, великі промислові міста виступають і як зосередження ділової активності, що приваблює до них підприємців, які мають певні інвестиційні можливості. Згідно з опитуванням, проведеним з ініціативи громадської організації "Кримська діаспора" і фонду "Держмолодьжитло", у Київській області 87.6 % опитаних переселенців з Криму і зони АТО у 2016 р. були готові придбати житло в кредит [2].

За даними Міжнародної організації по міграції, у переважній більшості випадків забезпечення житлом ВПО відбувалося за їх власний рахунок. Більшість ВПО (62 %) проживали в орендованому приватному житлі (47 % в орендованих квартирах і 15 % – в орендованих будинках). Значна частина поселилася у родичів або приймаючих сім'ях (20 %), а 7 % проживали у гуртожитках. І лише 2 % ВПО розмістилися у центрах колективного проживання. При цьому 85 % були задоволені соціальним оточенням на новому місці проживання. Останнє розцінювалося Міжнародною організацією по міграції як ілюстрація позитивного ставлення приймаючих общин до ВПО і готовності переселенців до інтеграції [12].

Локація розміщення ВПО також обумовлена й тим, що розвиток реального сектора економіки України багато років поспіль пригнічувався нерозвиненістю внутрішнього ринку транспортних послуг, владою монополій і встановленням квазіринкових форм взаємодії під час організації й реалізації транспортного процесу. Відносна нерозвиненість вітчизняних транспортних шляхів сполучення обумовила вибір місця проживання для частини ВПО з огляду на доступність спілкування з родичами та друзями, які могли б допомогти у процесі соціалізації на новому місці, а залучення до вертикалей влади за умови поширення родинно-земляцьких угруповань в Україні також слугувала додатковим (а у деяких випадках й основним) стимулом під час вибору місця проживання для збереження перспективи подальшого успішного працевлаштування.

Специфікою ВПО України у 2014–2016 рр. було переважання серед них жінок: за даними Єдиної інформаційної бази даних по ВПО, частка жінок становила приблизно 62 % [13]. Це пояснювалося різними причинами – від перебування чоловіків вдома для догляду за помешканням чи немічними родичами до небажання реєструватись як ВПО з метою уникнення можливої мобілізації до лав української армії. Таке співвідношення у статевій структурі ВПО формувалося за рахунок переселенців зі Сходу України. Серед вихідців з Автономної Республіки Крим зберігався паритет між кількістю чоловіків та жінок.

Розгортання збройного протистояння не лише загостило існуючі проблеми соціальної сфери, а й зумовило раптове зубожіння майже 5 млн осіб (з 6 млн мешканців зони АТО) внаслідок миттєвої втрати житла, майна, доходів. Більшість з понад 1.8 млн ВПО не мали заощаджень, здатних компенсувати понесені ними матеріальні втрати, або ж кваліфікації, яка б гарантувала належне відновлення трудових доходів на новому місці проживання. Лише впродовж 2015 р. рівень бідності в Україні за критерієм розрахункового прожиткового мінімуму зріс удвічі, сягнувши 59.3 % [14, с. 360]. Разом з тим, чіткої і зрозумілої державної стратегії щодо ВПО все ще немає.

Проблемою у сфері використання трудового потенціалу ВПО залишався відносно низький рівень їх працевлаштування за рахунок переважання жінок, яким важче було шукати роботу, ніж чоловікам. Безробітними з числа переселенців здебільшого були саме жінки. Якщо серед зареєстрованих безробітних всіх категорій частка жінок становила 56.4 %, то серед безробітних з числа ВПО – 71.7 % і коливалася від 64 % у Закарпатській до 79.6 % в Івано-Франківській областях. Високі показники частки жінок у загальній кількості безробітних серед ВПО демонстрували також Полтавська (77 %) та Запорізька (75 %) області. Дещо нижчий, ніж в інших регіонах, цей показник був у Вінницькій області – 67 %. Ці дані свідчать про несприятливу ситуацію, що склалась з використанням трудових ресурсів з числа жінок ВПО на ринках праці у приймаючих громадах [13].

Результати спостережень у 2015 р., всупереч стереотипам, свідчили, що громадська свідомість не містила істотних пересторог стосовно взаємодії з ВПО на професійному рівні: більше третини респондентів твердили, що готові прийняти вимушених переселенців як колег, що працюють на рівних посадах з ними [4, с. 306]. При цьому тип зайнятості впливав на дистанційність у професійній сфері (наприклад, власники дрібного бізнесу охоче згодні прийняти переселенців як своїх підлеглих, а представники державного сектора – як колег, що працюють на рівних з ними посадах) [4, с. 311].

Підписання Угоди про асоціацію, процедури, що передували отриманню безвізового режиму між Україною та ЄС, зростання кількості біженців спричинили й проведення низки реформ у сфері міграційного менеджменту. При здійсненні оцінки бюджетних показників на 2014 р. виявлено проблеми Єдиного казначейського рахунку на суму 79.8 млрд грн; втрат доходів держбюджету та соціальних фондів через завищені макропоказники на рівні 36.9 млрд грн; наперед сплачених податків – 37.3 млрд грн та невідшкодованого ПДВ – 21.6 млрд грн, що загалом становило 58.9 млрд грн; проблем НАК "Нафтогаз України" на оплату різниці цін у тарифах на газ – 33.4 млрд грн; розбалансованості місцевих бюджетів, яка потребувала додаткових 9.2 млрд грн ресурсів з державного бюджету через збільшення вартості обслуговування боргу від девальвації та компенсації зростання тарифів на газ та комунальні послуги. Таким чином, реальний фіскальний розрив державного бюджету станом на березень 2014 р. сягнув 289.8 млрд грн, що на той час практично дорівнювало сумі ще одного державного бюджету [14, с. 220–221].

Однак, незважаючи на проблеми фінансового характеру, вже у листопаді 2014 р. видано Указ Президента України, яким Кабінет Міністрів України мав протягом двох місяців забезпечити затвердження "Програми працевлаштування та професійного навчання на 2015–2016 роки". Мета цієї програми – забезпечення зайнятості та підвищення конкурентоспроможності на ринку праці ВПО шляхом професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації [15]. Крім того, з метою визначення правового статусу ВПО та створення правової основи для розробки механізму захисту прав і свобод Верховною Радою прийнято два Закони України – "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" і "Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб". У свою чергу, Кабінетом Міністрів України прийнято 11 постанов і розпоряджень щодо порядку реєстрації та організації обліку, надання грошової допомоги переселенцям тощо. У грудні 2015 р. затверджено комплексну державну програму щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші

регіони України, на період до 2017 р. Для забезпечення прозорості та ефективності використання соціальних виплат переселенцям із зони АТО розроблено та запроваджено систему верифікації отримувачів соціальних допомог, що надаються державою ВПО. Єдина інформаційна база даних про ВПО станом на жовтень 2016 р. уведена в експлуатацію, а до того часу працювала у тестовому режимі. Загалом по Україні Міністерством фінансів з березня по жовтень 2016 р. видано рекомендації щодо зупинки здійснення різних видів соціальних виплат – 1.4 млн осіб на суму 1.9 млрд грн на місяць. Найбільш поширеними були такі порушення, як використання сумнівних документів (27%), недотримання критеріїв видачі допомоги ВПО (15%), невідповідність статусу (10%) тощо.

Серед працездатної частини ВПО значна частка молоді, зокрема у віці до 35 років – понад 40%. Таку вікову структуру можна характеризувати як прогресивну, що свідчить про значний потенціал трудових ресурсів, оскільки молодь є більш мобільною та креативною її частиною, має сучасну освіту та здатна до нових видів діяльності [13]. ВПО працездатного віку мають високий освітній та кваліфікаційний рівень, оскільки у більшості з них наявна вища освіта. За даними Державної служби зайнятості, розподіл ВПО за освітою суттєво відрізняється від освітнього рівня загальної кількості безробітних: особи з вищою освітою становлять понад 70%, з професійно-технічною – 19%, з початковою та середньою – 11%. У той час як серед усіх безробітних частка осіб з вищою освітою становить менше 45%, з професійно-технічною – 35%, середньою – 20%. Характерним є те, що частка переселенців з вищою освітою є переважаючою в усіх регіонах за винятком Житомирської (47.1%) та Тернопільської (47.5%) областей [13].

Повільне відновлення поселень, які перебувають поблизу зони ведення бойових дій, спричиняє прискорення деградації їх виробничого потенціалу та інфраструктури. Водночас високий освітній та кваліфікаційний рівень ВПО свідчив про значний нагромаджений людський капітал, який міг стати самостійним чинником розвитку високотехнологічних галузей промисловості та послуг з інтенсивним використанням знань у районах концентрації таких осіб. Можливо, що усвідомлення факту щодо тривалості конфлікту на Донбасі за бажання РФ його затягнути на невизначений термін для тиску на Україну спонукало вжити ряд заходів, покликаних полегшити працевлаштування ВПО в Україні.

З 06.01.2016 набув чинності Закон України № 2166 "Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб". Згідно з цим Законом іноземні громадяни та особи без громадянства, які постійно проживають на території України і проживали на тимчасово

окупованих територіях, отримали можливість стати ВПО. Також цей Закон став першим кроком до відступу від радянського рудимента – "прописки". Тепер громадяни, які проживали на тимчасово окупованих територіях до окупації, але не були там зареєстровані, отримали можливість за розширеною процедурою стати ВПО. Дія довідки ВПО оголошена безстроковою і переселенцям вже не потрібно було проходити перереєстрацію для пролонгації довідки та реєструватися у Державній міграційній службі України (ДМСУ). Даний Закон також допоміг зареєструватися ВПО на ринку праці і знайти роботу [16]. Крім того, у травні 2016 р. Верховна Рада України встановила, що при укладанні трудового договору ВПО звільняються від випробування для перевірки їх кваліфікації.

Важливим виявилось створення спеціальних фондів зайнятості на підприємствах з метою фінансування процесів найму, вивільнення, стажування, ротаций, соціально-кадрового розвитку [17, с. 30].

Чи не найкраще порівняно з іншими категоріями працівників відбулося використання трудового потенціалу ВПО, які були працівниками вищої школи, а також навчалися у ВНЗ, які опинилися на окупованій території. Верховна Рада України у квітні 2016 р. прийняла Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права на здобуття освіти осіб, місцем проживання яких є територія проведення антитерористичної операції". Цей Закон дав змогу дітям, які проживали на території проведення антитерористичної операції, вступати до будь-якого евакуйованого з території АТО і тимчасово окупованої території ВНЗ або розташованого на території Донецької та Луганської областей, де здійснювали свої повноваження обласні цивільно-військові адміністрації, за умови здачі лише вступних іспитів на конкурсній основі.

В основному переселенці ніби розчинилися в суспільстві і зовнішньо та поведінкою не відрізняються від решти суспільства, на відміну від вимушеного переселення таких масштабів в інших країнах, де велика кількість переселенців кидається у вічі. Це відбулося завдяки високому ступеню солідарності українського суспільства, а також через те, що переселенцями в Україні стала найактивніша та найосвіченіша частина громади окупованих територій.

Позитивної оцінки заслуговує діяльність благодійних організацій, які сприяли працевлаштуванню ВПО. У сфері забезпечення їх перепідготовки важливими виявилися зусилля державної служби зайнятості (в окремих областях від 6 до 10 % ВПО). З іншого боку, статистика Державної служби зайнятості лише частково відображала реальну ситуацію на ринку праці, оскільки оперувала здебільшого низькооплачуваними вакансіями чи такими, що потребували невисокої кваліфікації. При цьому у структурі вакантних робочих місць превалювали вакансії, пов'язані, передусім, із задоволенням ситуативних

поточних потреб регіональних ринків праці у працівниках певних професій. У той же час лімітуючим фактором виявилися вимоги роботодавців до професійної підготовки. Загальна ситуація на ринку праці сприяла певному зростанню попиту на мультифункціональних високомотивованих спеціалістів. Цей факт змушував частину ВПО отримувати чи поглиблювати знання з кількох спеціальностей. У той же час навіть висококваліфіковані фахівці у різних сферах виробництва змушені були витратити багато часу у пошуках роботи на новому місці. І досить часто доводилося погоджуватися (бодай тимчасово) на відносно менш кваліфіковану роботу, щоб забезпечити отримання коштів, необхідних для облаштування після зміни місця проживання.

Соціальній адаптації ВПО сприяло й поступове усвідомлення причин та характеру протистояння на Сході України. Ділові зв'язки, напрацьовані до початку збройної боротьби, відносно високий рівень професійної підготовки багатьох ВПО, а також сприйняття ними необхідності тривалого проживання на новому місці поступово стали визначальними факторами використання трудового потенціалу ВПО. У той же час особливо вразливою категорією, для якої став помітним високий ризик відторгнення від ринку праці, були жінки з дітьми.

Висновки. Загалом шансів на успішну соціалізацію на новому місці проживання серед ВПО було дещо більше в офісних працівників з вищою освітою, науковців, менеджерів середньої ланки, які позитивно зарекомендували себе на попередньому місці роботи у загальноукраїнських бізнес-структурах. Серед представників робітничих спеціальностей переселенців значно менше. Більше шансів отримати роботу на новому місці мали висококваліфіковані працівники, які працювали у металургійній, хімічній промисловості. Проте залишати попереднє місце роботи більшість з них не наважувалися. Причина цього – відносно високий рівень оплати праці та прагнення працювати на рідному підприємстві. Водночас, чи не найменше серед ВПО виявилось працівників вугільної промисловості, які практично не мали шансів отримати роботу за спеціальністю в інших регіонах України.

У той же час наявність серед безробітних ВПО відносно великої кількості осіб з вищою освітою свідчить про загострення ряду загальних проблем, характерних для української вищої школи і працевлаштування її випускників. Чи не найголовнішою з них залишається відрив фахової підготовки випускників вишів від потреб виробництва, їх неготовність отримувати роботу за спеціальністю в умовах жорсткої конкуренції на ринку праці. Це призводить до того, що значна частина випускників ВНЗ змушена працювати не за фахом, а також погоджуватися на менш кваліфіковану і низькооплачувану роботу.

Певним чином на працевлаштування ВПО вплинуло загострення сімейних стосунків, що зумовлювалося різними причинами. Найчастіше причиною виступали ідеологічні переконання або ставлення до

вирішення проблеми родичів, які не могли (не бажали) залишати окуповані території. Досить часто мотивом виїзду ставало прагнення вберегти дітей від жахів війни. Однак необхідність догляду за ними обмежувала можливості ВПО у сфері пошуку роботи за новим місцем проживання.

На використання трудового потенціалу ВПО вплинули прийняті Верховною Радою закони та рішення Уряду України. Нормативно-правовими актами визначено особливості розміщення та працевлаштування ВПО. Проте ряд важливих питань, пов'язаних з використанням їх трудового потенціалу, залишилися не вирішеним як через складність економічної ситуації в державі, так і внаслідок відсутності належної уваги владних органів до інтересів та потреб ВПО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Антонюк В.* Внутрішньо переміщені особи на сучасному ринку праці: проблеми та перспективи їх зайнятості. URL : http://ipk-dszu.kiev.ua/laboratory/statti/st_Antonjk.pdf.
2. *Закіров М.* Внутрішньо переміщені особи в Україні: сучасні реалії. URL : http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2205:vnutrishno-peremishcheni-osobi-v-ukrajini-suchasni-realiji&catid=8&Itemid=350.
3. *Лібанова Е. М.* Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України: Презентація : Міжнар. наук.-практ. конф. ["Внутрішньо переміщені особи в Україні: реалії та можливості"], 27 лют. 2015 р. : Ін-т економіки та прогнозування Нац. акад. наук України. URL : <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/Libanova2015.pdf>.
4. *Іващенко К., Стегній О.* Між близькістю та відчуженням: ставлення населення України до вимушених переселенців з Криму та Донбасу (проблеми, тенденції, рекомендації). Укр. суспільство: моніторинг соціальних змін. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2015. С. 290–315.
5. *Лібанова Е. М., Горбулін В. П., Пирожков С. І.* та ін. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (нац. доп.) ; за ред. Е. М. Лібанової. Київ : НАН України, 2015. 363 с.
6. *Паращевін М.* Толерантність у сучасному українському суспільстві: загальний стан та регіональні особливості. Укр. суспільство: моніторинг соціальних змін. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2015. С. 270–280.
7. *Прибиткова І.* Пересувні ринки праці за доби незалежності України та міграційні плани українців. Укр. суспільство: моніторинг соціальних змін. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2015. С. 316–327.
8. *Міжвідомчий координаційний штаб* повідомляє. URL : <http://www.dsns.gov.ua/ua/Mizhvidomchiykoordinaciyiny-shtab.html>.
9. Міністерство соціальної політики України. URL : <http://msp.gov.ua>
10. *Міграція в Україні: факти і цифри / упоряд. О. Малиновська.* Київ, 2016. 31 с.
11. *Майже* половина переселенців не планують повертатися – опитування. URL : <http://www.pravda.com.ua/news/2016/10/25/7124759>.
12. *Международная* организация по миграции: в Украине обеспечение переселенцев жильем происходит за их собственный счет. URL : <http://www.ostro.org/general/society/news/505500>.

13. Смаль В. Велике переселення. URL : <https://voxukraine.org/2016/06/30/velyke-pereselennya-skilky-naspravdi-v-ukraini-vro-ua>.
14. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
15. Програма працевлаштування та професійного навчання внутрішньо переміщених осіб на 2015–2016 роки. URL : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article;jsessionid=A26F50C68CB5833678CCB7E066D57AD8.app1?art_id=170779&cat_id=102036.
16. Захаров Б. Права внутрішньо переміщених осіб. URL : <http://helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremischnykh-osib-b-zaharov>.
17. Штундер І. Інституційні обмеження ефективної зайнятості в економіці України. Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. 2015. № 1. С. 22–33.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2017.

Nikolaiets K. The labor potential of internal migrants in Ukraine.

Background. *The annexation by the Russian Federation of Crimea and hostilities in the Donbas have created a significant problem for Ukrainian society, due to the growing number of so-called internally displaced persons (IDPs). This actualized the issue of the nature of their employment potential.*

The aim of the article. *To describe the labor potential of the IDPs, investigate the activities of state bodies, public organizations in the field of using the labor potential of IDP in Ukraine during 2014–2016.*

Materials and methods. *In the process of research, methods of statistical analysis, institutional, anthropological, comparative, ideological and value analysis were used. The article is based on the analysis of statistical materials, as well as individual sociological studies.*

Results. *The labor potential of IDPs in Ukraine was characterized. The most attractive production spheres for workers of different qualification level and also features of the industrial and agricultural production placement influence on internal migrants living place choice were defined. The IDPs influence on labor recourses formation of Ukrainian regions was analyzed. The urbanization process features in terms of internal migrants grows were highlighted.*

Conclusion. *It was established, that among IDPs office workers with higher education, scientists, middle managers, which positively recommended themselves on the previous workplaces in Ukrainian general business structures have more chances on successful socialization at the new residence place. It was investigated, that among the workers of worker specialty were fewer immigrants because they did not expect to get a job in the new place of residence. Highly qualified workers, which worked in steel and chemical industry, had more chances to get a job on the new place. But most of them did not dare to leave the previous work place. The reason for this was rather high level of salary and willing to work at home enterprise. Whereas the least amount of IDPs turned to be the coal industry workers, which had virtually no chance of getting a job in the specialty in other regions of Ukraine. At the same time the need of childcare, complication of the relationship between spouses limited possibility of IDPs in search of the job at the new place of residence. Decisions of the Ukrainian Government and Verkhovna Rada, who passed a number of laws, had certain influence on the use of IDPs labor potential. Regulations defined features of placement and employment of IDPs. However, a number of important questions connected with the use of their labor potentials remain unresolved because of the complexity of the economical situation in the country and lack of the proper attention of the authorities to the interests and needs of IDPs.*

Keywords: *social policy, work potential, migration policy, population migrations, employment, labor migration shuttle.*

REFERENCES

1. *Antonjuk V.* Vnutrishn'o peremishheni osoby na suchasnomu rynku praci: problemy ta perspektyvy i'h zajnjatosti. URL : http://ipk-dszu.kiev.ua/laboratory/statti/st_Antonjk.pdf.
2. *Zakirov M.* Vnutrishn'o peremishheni osoby v Ukraini: suchasni realii'. URL : http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2205:vnutrishno-peremishcheni-osobi-v-ukrajini-suchasni-realiji&catid=8&Itemid=350.
3. *Libanova E. M.* Vymushene pereselelnja z Donbasu: masshtaby ta vyklyky dlja Ukrainy: Prezentacija : Mizhnar. nauk.-prakt. konf. ["Vnutrishn'o peremishheni osoby v Ukraini: realii' ta mozhlyvosti"], 27 ljut. 2015 r. : In-t ekonomiky ta prognozuvannja Nac. akad. nauk Ukrainy. URL : <http://ief.org/ua/wp-content/uploads/2015/02/Libanova2015.pdf>.
4. *Ivashhenko K., Stegnij O.* Mizh blyz'kistju ta vidchuzhennjam: stavlelnja naselelnja Ukrainy do vymushenyh pereselenciv z Krymu ta Donbasu (problemy, tendencii', rekomendacii'). Ukr. suspil'stvo: monitoryng social'nyh zmin. Kyi'v : In-t sociologii' NAN Ukrainy, 2015. S. 290–315.
5. *Libanova E. M., Gorbulin V. P., Pyrozchkov S. I.* ta in. Polityka integracii' ukrai'ns'kogo suspil'stva v konteksti vyklykiv ta zagroz podij na Donbasi (nac. dop.) ; za red. E. M. Libanovoi'. Kyi'v : NAN Ukrainy, 2015. 363 s.
6. *Parashhevin M.* Tolerantnist' u suchasnomu ukrai'ns'komu suspil'stvi: zagal'nyj stan ta regional'ni osoblyvosti. Ukr. suspil'stvo: monitoryng social'nyh zmin. Kyi'v : In-t sociologii' NAN Ukrainy, 2015. S. 270–280.
7. *Prybytkova I.* Peresuvni rynky praci za doby nezalezhnosti Ukrainy ta migracijni plany ukrai'nciv. Ukr. suspil'stvo: monitoryng social'nyh zmin. Kyi'v : In-t sociologii' NAN Ukrainy, 2015. S. 316–327.
8. *Mizhvidomchij* koordynacijnyj shtab povidomljaje. URL : <http://www.dsns.gov.ua/ua/Mizhvidomchijkoordinacijnyj-shtab.html>.
9. *Ministerstvo* social'noi' polityky Ukrainy. URL : <http://msp.gov.ua>
10. *Migracija* v Ukraini: fakty i cyfry / uporjad. O. Malynov's'ka. Kyi'v, 2016. 31 s.
11. *Majzhe* polovyna pereselenciv ne planujut' povertatysja – opytuvannja. URL : <http://www.pravda.com.ua/news/2016/10/25/7124759>.
12. *Mezhdunarodnaja* organizacija po migracii: v Ukraine obespechenie pereselencev zhil'em proshodit za ih sobstvennyj schet. URL : <http://www.ostro.org/general/society/news/505500>.
13. *Smal' V.* Velyke pereselelnja. URL : <https://voxukraine.org/2016/06/30/velyke-pereselelnya-skilky-naspravdi-v-ukraini-vpo-ua>.
14. *Svitova* gibrydna vijna: ukrai'ns'kyj front : monografija / za zag. red. V. P. Gorbulina. Kyi'v : NISD, 2017. 496 s.
15. *Programa* pracevlashtuvannja ta profesijnogo navchannja vnutrishn'o peremishhenyh osib na 2015–2016 roky. URL : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article;jsessionid=A26F50C68CB5833678CCB7E066D57AD8.app1?art_id=170779&cat_id=102036.
16. *Zaharov B.* Prava vnutrishn'o peremishhenyh osib. URL : <http://helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremishchenyh-osib-b-zaharov>.
17. *Shtunder I.* Instytucijni обмеzhennja efektyvnoi' zajnjatosti v ekonomici Ukrainy. Visn. Kyi'v. nac. torг.-ekon. un-tu. 2015. № 1. S. 22–33.